

Лукашова Л.В.

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри менеджменту,
Київський національний торговельно-економічний університет

ФАСИЛІТАЦІЯ РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: СУТНІСТЬ, ІНДИКАТОРИ ОЦІНЮВАННЯ

У статті досліджено історію, етимологію та сутність терміна «фасилітація». Представлено авторське бачення бізнес-фасилітації розвитку та економічного зростання малого підприємництва. Вивчено та опрацьовано вітчизняний і закордонний досвід фасилітації малого підприємництва. Виявлено негативні тенденції в розвитку національного малого підприємництва. Обґрунтовано перелік індикаторів оцінювання фасилітації розвитку малого підприємництва.

Ключові слова: фасилітація, бізнес-фасилітація, мале підприємництво, суб'єкти малого підприємництва, індикатори оцінювання.

Вступ. Національне мале підприємництво, незважаючи на непрості часи, залишається рушійною силою економіки та представляє 99,1% усіх суб'єктів підприємницької діяльності в Україні [1]. Втім, кількість суб'єктів малого підприємництва (СПМ) в їх абсолютному значенні у період із 2010 по 2017 р. скоротилася на 21% (із 2 161 999 од. до 1 789 406 од.), а чисельність найманих працівників у СПМ за той же період скоротилася на 26,7% (із 3 033 тис. осіб до 2 393,3 тис. осіб), що віддзеркалює негативні тенденції розвитку національного малого підприємництва та доводить необхідність його термінової фасилітації. Враховуючи вищевикладене, вбачається доцільним вивчення та обґрунтування сутності фасилітації розвитку малого підприємництва та визначення основних індикаторів її оцінювання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблему фасилітації розглядали у своїх роботах такі видатні вчені, як І. Бенц [2], Р. Зайонц [3], С. Шуман [4], С. Хоган [5], Л. Лашевські [6] та ін., проте слід зазначити, що їхньому науковому доробку бракує системного підходу до трактування даного поняття. Кожен із вищезазначених науковців розглядає окремий вид фасилітації як єдино можливий без урахування сучасних тенденцій та економічних потреб суспільства, що й зумовлює необхідність проведення подальших досліджень у цьому напрямі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності поняття фасилітації, зокрема фасилітації розвитку та економічного зростання малого підприємництва, на основі систематизації та узагальнення міжнародного досвіду, визначенні індикаторів оцінювання бізнес-фасилітації для подальшого їх застосування в сучасній економічній практиці.

Викладення основного матеріалу. Термін «фасилітація» (від англ. facilitation – сприяння, підтримка,

допомога, полегшення) широко застосовується не лише в сучасній закордонній економічній практиці, а й у таких сферах, як соціологія, психологія, медицина, юриспруденція, педагогіка, спорт тощо.

Словник Меріама Вебстера¹ дає таке визначення терміна «фасилітація»: 1. процес полегшення, підтримки, що призводить до поліпшення стану; 2. зниження порогу рефлексорної провідності вздовж певного нейронного шляху, особливо під час повторного використання цього шляху; підвищення легкості або інтенсивності реакції шляхом повторної стимуляції [7]. Визначення, наведені в словнику, засвідчують, що перші згадки про використання терміна «фасилітація» в його основному значенні 1 (сприяння, підтримка) датовані 1620 р. Історія та етимологія терміна у значенні 2, ймовірно, є перекладом із німецької *bahnung* (полегшення). У значенні 2 термін «фасилітація» використовується переважно в медицині.

Оксфордський словник зазначає, що термін «фасилітація» датований початком XVII ст. і походить від французького *faciliter*, італійського *facilitare* від *facile*, що в перекладі означає «легко», від латинського *facilis* [8].

Фасилітація у Кембриджському словнику визначається як допомога іншим людям у взаємодії в процесі або досягнення згоди або прийняття рішення без безпосередньої участі в процесі, обговоренні тощо [9]. Інститут культури Великої Британії під фасилітацією розуміє дії з полегшення чого-небудь (...The act of making something easier) [10].

Тлумачний словник роз'яснює походження терміна «фасилітація», звертаючись до його латинського кореня *facilis* – «легко». Саме від нього походить слово «фасилітація», яке в загальному розумінні означає «... дії, спрямовані на полегшення чого-небудь». Інші значення фасилітації: удосконалення або поліпшення; допомога або полегшення прогресу, або вдосконалення чогось; створення умов, за яких буде легко або легше²;

¹ Merriam-Webster, Inc. (раніше G & C Merriam Company) – американська компанія, видавець довідників і лексичних словників.

(нейрофізіологічне) явище, яке виникає, коли два або більше нервових імпульси, які єдині, є недостатніми, щоб викликати реакцію в комбінації нейронів для запуску потенціалу дії³ [11].

Фінансовий словник дає такі визначення терміна «фасилітація»: 1) «Процес забезпечення гарантій та впевненості ринку. Зазвичай це стосується запитів і пропозицій щодо значних блоків цінних паперів. Може бути використано для компенсації частини ризику, який бере на себе трейдер за значних обсягів замовлення»; 2) «Дії із забезпечення та збереження ліквідності ринку» [12].

На думку більшості сучасних фахівців із бізнес-фасилітації (економічної фасилітації), фасилітація – це форма співпраці для випрацювання рішень підвищеної складності або підвищеної важливості. Технологія фасилітації допомагає суб'єктам господарювання створити нове середовище для взаємодії. Ядром фасилітації є свідомо трансформація відповідно до потреб сучасного суспільства. Фасилітація є альтернативою командно-адміністративній парадигмі.

Ретельне опрацювання вітчизняного та закордонного наукового доробку і досвіду фасилітації дало можливість виділити найбільш розповсюджені види фасилітації, а саме: економічну (бізнес-фасилітацію), соціальну, управлінську, психологічну (в т. ч. еко-фасилітацію)⁴, медичну, правову, спортивну, педагогічну, графічну⁵. Поняття бізнес-фасилітації в сучасній закордонній економічній практиці найчастіше застосовується до суб'єктів малого підприємництва як до найбільш перспективного і найменш захищеного прошарку суб'єктів підприємницької діяльності. Під бізнес-фасилітацією розвитку та економічного зростання

слід розуміти сприяння розвитку підприємницької діяльності шляхом надання суб'єктам малого підприємства фінансової, інформаційно-консультаційної підтримки, стимулювання інновацій та мінімізації господарських ризиків.

Мале підприємництво відіграє важливу роль в економіці країни внаслідок його переважання в структурі суб'єктів підприємницької діяльності. Кількість суб'єктів малого підприємства в Україні, як уже зазначалося раніше, зазнала зменшення у період із 2010 по 2017 р. Ця тенденція є характерною й для суб'єктів мікропідприємства, які станом на 2017 р. представляють 97,1% суб'єктів національного малого підприємства (рис. 1).

Частка суб'єктів малого підприємства у загальній структурі суб'єктів підприємства на протязі всіх років дослідження характеризується стабільністю. Показник 2010 р. відповідає 99% та зростає на 0,1% у 2017 р.

Зафіксовано збільшення частки витрат суб'єктів малого підприємства у загальних витратах суб'єктів підприємницької діяльності, що свідчить передусім про підвищення витратоємності виробництва продукції та посилення інфляційних процесів в економіці (рис. 2).

Рентабельність операційної діяльності суб'єктів малого підприємства за останні вісім років зростає в 3,6 рази (з 1,8% до 6,5%), проте цей показник є нижчим за середній рівень рентабельності операційної діяльності суб'єктів підприємства на 2,3% (рис. 3).

Водночас загальний рівень рентабельності господарської діяльності суб'єктів підприємства у 2017 р. становить 3%, що на 5,8% менше рентабель-

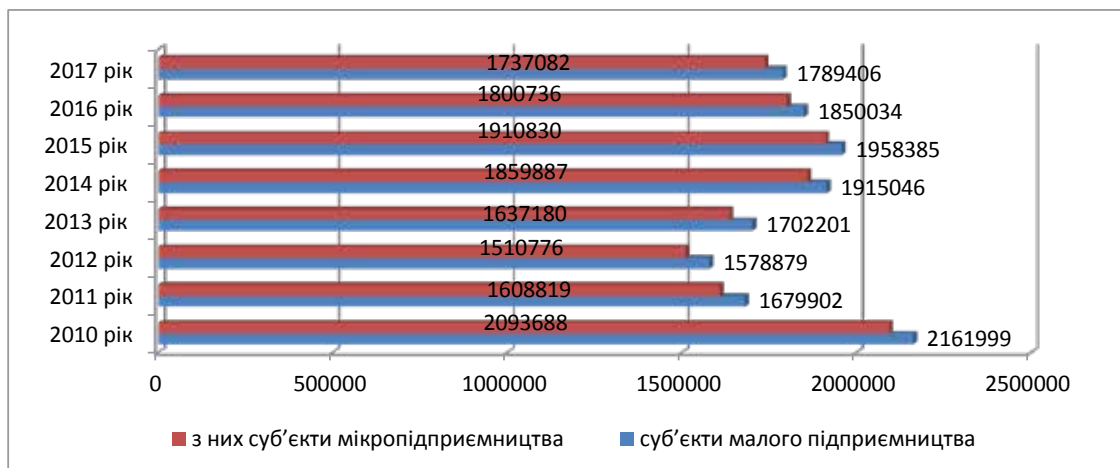

Рис. 1. Динаміка зміни кількості суб'єктів малого підприємства, у т. ч. мікропідприємства, в Україні в 2010–2017 рр., од.

Джерело: розроблено на основі [1]

² У такому значенні частіше використовується в соціології та психології та характеризує соціальну фасилітацію.

³ Використовується в біології та медицині стосовно природних явищ.

⁴ Екофасилітація є різновидом психологічної фасилітації та являє собою процес управління відкритою динамічною системою особистості з метою підтримання її в стані саморозвитку, короткотермінову психологічну допомогу.

⁵ Графічна фасилітація, або скрайбінг, – техніка використання візуалізації основного змісту за допомогою знаків та образів під час нарад, сесій, дискусій та тренінгів.

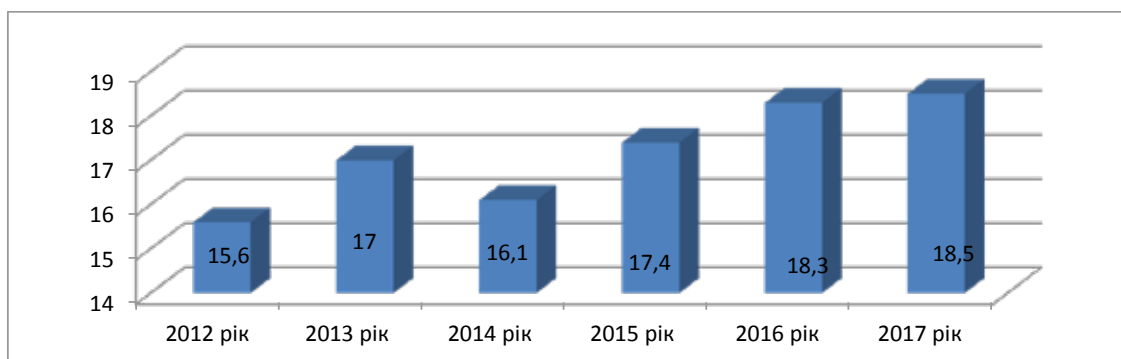

Рис. 2. Частка витрат суб'єктів малого підприємництва у загальних витратах суб'єктів підприємницької діяльності в Україні у 2010–2017 рр., %

Джерело: розроблено на основі [1]

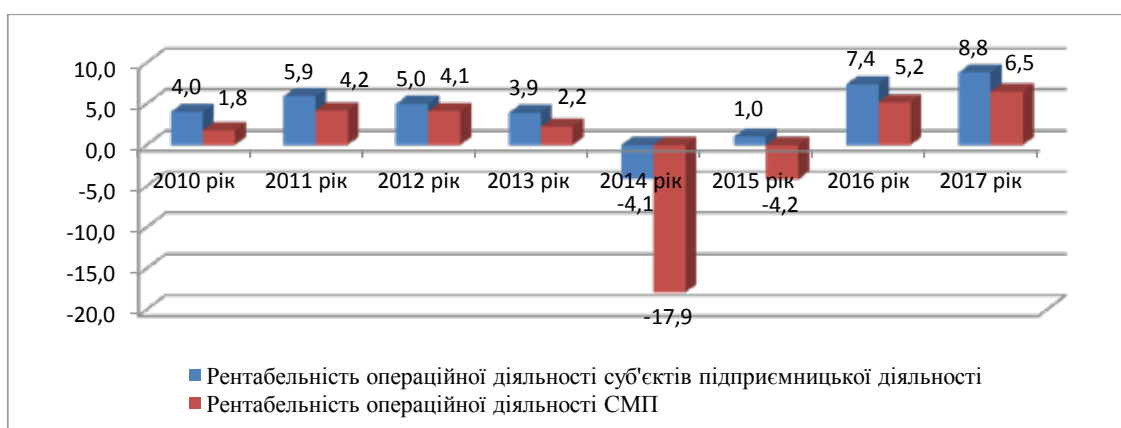

Рис. 3. Рентабельність операційної діяльності суб'єктів підприємництва та суб'єктів малого підприємництва в Україні у 2010–2017 рр., %

Джерело: розроблено на основі [1]

ності операційної діяльності. Господарська діяльність суб'єктів малого підприємництва є збитковою, хоча збитки станом на 2017 р. є найнижчими починаючи з 2010 р. (рис. 4).

Вищевикладене доводить необхідність здійснення фасилітації розвитку національного малого підприємництва для підвищення ефективності та результативності господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва та поліпшення стану економіки країни у цілому.

Одним із ключових питань фасилітації малого підприємництва є визначення індикаторів оцінювання його стану та розвитку. Цією проблемою сьогодні опікуються такі провідні міжнародні організації, як Європейський освітнянський фонд ETF (англ. *European Training Foundation*), Європейська агенція малого та середнього бізнесу та Організація економічного співробітництва і розвитку OECD (франц. *Organisation de coopération et de développement économiques*).

Індикатори оцінювання фасилітації розвитку підприємництва різняться у працях сучасних науковців відповідно до видів економічної діяльності⁶ та характеру проведених досліджень. Зокрема, Е. Мойзе, Т. Орліак та Ф. Мінор виділяють такі індикатори фасилітації торгівлі [13]: доступність інформації; залучення торговельної спільноти; прогресивність рішень; характер апеляційних процедур; збори та платежі; документальні формальності; дотримання умов автоматизації; процедурні формальності; внутрішнє співробітництво; зовнішнє співробітництво; консульство; управління та неупередженість. Ці 12 індикаторів включають 98 змінних, значення яких базуються на відповідях на запитання в анкетах, що були використані під час проведення дослідження, та загальнодоступних даних.

Вчені Yue Li⁷ та John S. Wilson⁸ досліджували вплив індикаторів фасилітації торгівлі на ймовірність та схильність до експорту суб'єктів підприємниць-

⁶ Економічна фасилітація також може бути класифікована за видами економічної діяльності, наприклад фасилітація торгівлі, фасилітація сільського господарства, фасилітація науки та інновацій тощо.

⁷ Консультант за напрямком Східної Азії та Тихоокеанського регіону Світового банку, США.

⁸ Провідний економіст дослідницької групи з економічного розвитку Світового банку, США.

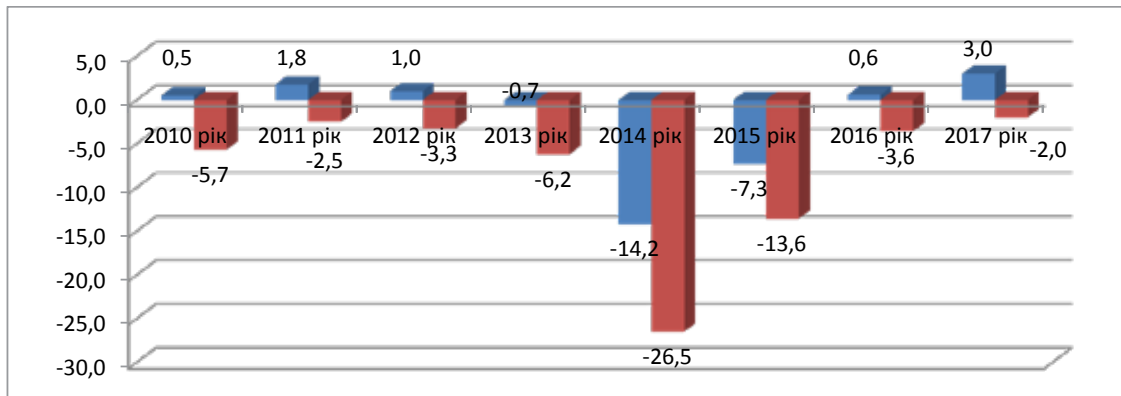

Рис. 4. Рентабельність (збитковість) господарської діяльності суб'єктів підприємництва та суб'єктів малого підприємництва в Україні у 2010–2017 рр., %

Джерело: розроблено на основі [1]

кої діяльності з урахуванням їхнього розміру (окремо групою були виділені суб'єкти малого підприємництва) [14]. Індикаторами ними було запропоновано використовувати такі: тривалість (у днях) митного очищення експорту; тривалість (у днях) митного очищення імпорту, митний збір та регулювання торгівлі; корумпованість; ступінь невизначеності економічної та регуляторної політики; рівень правової захищеності; наявність транспортних перешкод; якість ІТ-послуг. Значення впливу представлених індикаторів на фасилітацію торгівлі дослідники розподілили за 10-бальною шкалою, попередньо використавши регресійний аналіз та врахувавши розмір стандартної похибки.

У керівництві з фасилітації суб'єктів малого підприємництва, задіяних у лісовому господарстві, міститься розділ, присвячений процесу оцінки фасилітації розвитку малого підприємництва, де одним із кроків убачається визначення та обґрунтування індикаторів [15, с. 17–21]. Визначення індикаторів фасилітації розвитку малого підприємництва базується на припущенні такого бачення програми підтримки останнього: «Бідність зменшується завдяки новим можливостям працевлаштування у стійких суб'єктів малого підприємництва, які працюють у лісовому господарстві». Як основні бажані результати виділено: доступність інформації про постачальників фінансових та бізнес-послуг; організований підсектор, який буде представляти асоціація суб'єктів малого підприємництва, задіяних у лісовому господарстві; релевантність і доступність надання послуг; придатність політичного середовища. Відповідно до визначених меж, автори наводять чотири приклади якісних та кваліфікаційних показників по одному для кожної перспективної оцінки (рис. 5).

Для показників індикатора істинних перспектив вищенаведена проста кількісна оцінка може бути доповнена більш складними кількісними даними, що стосу-

ються чисельності зайнятих, розміру доходів, гендерного розподілу тощо.

Як основні індикатори оцінювання фасилітації розвитку національного малого підприємництва в динаміці було виділено такі: 1) кількість суб'єктів малого підприємництва (у т. ч. суб'єктів мікропідприємництва та фізичних осіб – підприємців); 2) частка суб'єктів малого підприємництва в загальній структурі суб'єктів підприємницької діяльності; 3) сумарний обсяг виробництва/реалізації продукції суб'єктами малого підприємництва; 4) сумарний фінансовий результат (чистий прибуток/збиток) господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва; 5) рентабельність операційної та у цілому господарської діяльності; 6) кількість найманих працівників у суб'єктів малого підприємництва/кількість новостворених робочих місць у періоді; 7) рівень витрат суб'єктів малого підприємництва. Цей перелік індикаторів є орієнтовним та може набувати змін унаслідок специфіки певного виду економічної діяльності та мети фасилітації⁹. Аналіз стану та розвитку малого підприємництва за вище представленими індикаторами дасть змогу визначити рівень ефективності його фасилітації.

За умови ефективної фасилітації розвитку та економічного зростання малого підприємництва повинно спостерігатися зростання значень за індикаторами 1–6 у динаміці (причому зростання за індикатором 4 повинно мати місце лише за умови наявності позитивного фінансового результату) та спад за індикатором 7.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що бізнес-фасилітація розвитку та економічного зростання малого підприємництва – це сприяння розвитку підприємницької діяльності шляхом надання суб'єктам малого підприємництва фінансової, інформаційно-консультаційної підтримки, стимулювання інновацій та мінімізації господарських

⁹ Метою фасилітації може бути: дотримання вимог чинного законодавства, підвищення інноваційності підприємницької діяльності, вирішення соціальних проблем суспільства, підвищення конкурентоспроможності економіки, підвищення результативності та ефективності господарської діяльності

Рис. 5. Індикатори оцінювання фасилітації розвитку малого підприємництва

Джерело: розроблено на основі [15]

ризиків. Сучасний стан малого підприємництва в Україні, зокрема виявлені негативні тенденції його розвитку, зумовлює необхідність здійснення фасилітації. У ході проведення дослідження обґрунтовано доцільність визначення індикаторів оцінювання фасилітації розвитку малого підприємництва. Сформовано орієнтовний перелік індикаторів оцінювання фасилітації

розвитку національного малого підприємництва, який включає: кількість суб'єктів малого підприємництва, їхню частку в загальній структурі, обсяги виробництва продукції, фінансові результати, рентабельність, кількість створених робочих місць та рівень витрат. Перелік може набувати змін унаслідок специфіки певного виду економічної діяльності та мети фасилітації.

Список літератури:

1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Ingrid Bens (2017). *Facilitating with Ease! Core Skills for Facilitators, Team Leaders and Members, Managers, Consultants, and Trainers*, 4th Edition. Wiley. 320 p.
3. Robert Zajonc. Social facilitation. *Science*. 1965. № 149. P. 269–274. URL: <http://zajonc.socialpsychology.org/>
4. Sandy Schuman. (2005). *The IAF Handbook of Group Facilitation: Best Practices from the Leading Organization in Facilitation*. Wiley: Jossey-Bass. 700 p.
5. Hogan C. (2002). *Understanding Facilitation: Theory and Principles*. UK, London: Kogan page. 249 p.
6. Laschewski L., Phillipson J., Gorton M. (2001). *State sponsored facilitation of small business networks : evidence from the North East of England*. Centre for Rural Economy, University of Newcastle Upon Tyne.
7. Merriam-Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/facilitation>.
8. Сайт Національного коледжу викладання та лідерства Великобританії National College for Teaching and Leadership. URL: <https://www.nationalcollege.org.uk/transfer/open/facilitation/fac-s2/fac-s2-t2.html>.

9. Кембриджський словник он-лайн: Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/facilitation>.
10. Сайт Інституту культури Великобританії: The Institute of Cultural Affairs (ICA). URL: <https://www.ica-uk.org.uk/what-is-facilitation>.
11. Тлумачний словник Vocabulary.com URL: <https://www.vocabulary.com/dictionary/facilitate>
12. Фінансовий словник The free dictionary by FARLEX. URL: <https://financial-dictionary.thefreedictionary.com/Facilitation>
13. Moisé E., Orliac T. and Minor P. Trade Facilitation Indicators: The Impact on Trade Costs. OECD Trade Policy Working Papers. 2011. № 118. OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5kg6nk654hmr-en>
14. Yue Li & John S. Wilson Trade Facilitation and Expanding the Benefits of Trade: Evidence from Firm Level Data. Asia-Pacific Research and Training Network on Trade Working Paper Series. 2009. № 71. URL: <https://www.unescap.org/sites/default/files/AWP%20No.%2071.pdf>
15. Macqueen D.J. (ed.), Baral S., Chakrabarti L., Danggal, S. Supporting small forest enterprises – a facilitators toolkit – DRAFT. Pocket guidance not rocket science!. IIED. Edinburgh, UK, 2009.

ФАСИЛИТАЦИЯ РАЗВИТИЯ И ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: СУЩНОСТЬ, ИНДИКАТОРЫ ОЦЕНИВАНИЯ

В статье исследованы история, этимология и сущность термина «фасилитация». Представлено авторское видение бизнес-фасилитации развития и экономического роста малого предпринимательства. Изучен отечественный и зарубежный опыт фасилитации малого предпринимательства. Выявлены негативные тенденции в развитии национального малого предпринимательства. Обоснован перечень индикаторов оценивания фасилитации развития малого предпринимательства.

Ключевые слова: фасилитация, бизнес-фасилитация, малое предпринимательство, субъекты малого предпринимательства, индикаторы оценивания.

FACILITATION OF DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH OF SMALL BUSINESS: ESSENCE, INDICATORS OF EVALUATION

The article investigates the history, etymology and essence of the term “facilitation”. The author's vision of business-facilitation of development and economic growth of small business is presented. The domestic and foreign experience of facilitation of small business has been studied and worked out. During the research, negative tendencies in the development of the national small business were recorded. The list of indicators of assessment of the facilitation of small business development is substantiated.

Key words: facilitation, business-facilitation, small business, small business entities, indicators of evaluation.